

100 yari Ido 1907 - 2007

Ido-Saluto!

Editita dal Germana Ido-Societo
4/2007

**La ponto en la
urbo Sovietsk
(olima Tilsit),
nomizita segun
la rejino
Luise de Prusia
Videz pag. 6**

**La monumento di Frederic Chopin en
Warszawa
Raporto sur pag. 5**

**François Noël Babeuf
Artiklo pag. 6 – 7**

Kara lekteri!

Eceptale la prezenta numero di nia revueto kontenas 16 vice 12 pagini. Fakte ni havis en provizo tro multa artikli, e singla semblis ne-renuncebla. Pro to la ampliguro.

Anke ca numero – quale la precedanta - relatias a la 100esma aniversario di Ido cayare. Pro to ni joyas pri kelka letri de l'infanteso di Ido, quin nia samideano R. Stevenson de Nov-Zelando sendis a ni. Ni publikigis komplete un de tri letri skribita da la pre-avo di sioro Stevenson en la yaro 1911. Regretinde la duesma letron di la sama autoro ni mustis reduktar kelkete pro manko di spaco.

Ni exhortas vi, lektez la detaloza artiklo da Günter Anton en la Hispana interretala revuo „ADAVANE!“ (www.publikaji.tk), qua esas bona analizo di prezenta problemi en la Ido-movado. Sendubite on darfas lamentar pri multa ne-suficaji, precipue koncerne la defektoza kooperado internaciona. Altra-latero en ca numero vi povas lektar pri kelka pozitiva eventa, exemple la kunveno en Polonia e la vizito di Gennaro Cappelutti kun partoprenanti di „work-camp“ en nia sideyo. Ni aceptis e gastigis 7 yuna homi de 5 landi ed explikis a li la historio e strukturo di la linguo internaciona Ido, ironiale per Angla. Altra exter-ordina evento esis konfero pri Europana komunikado en la „Bundespresseamt“ (federala ofico por medii) ye la 22esma di junio. Ibe on diskutis koram cirkum 100 audanti pri guidanta linguo en la EU, l'Angla o Esperanto. Komence e fine multa asistanti votis por la planlinguo Esperanto, quankam fine l'Angla havis la majoritato di la voti. Quankam ni omna savas, ke ca konfero ne importos a la suceso di irga planlinguo future, tamen ni opinionas, ke diskuto pri ca importanta temo en tala oficala kadro esas preske mikra sensaciono. Inter la audantaro sidis cirkum 10 Esperantisti ed anke 5 Idisti. La prezentoso di Idisti acenizas laudinde da la prezidanto di la Germana Esperanto-Asocio, d-ro Rudolf Fischer.

La redakterio

Anekdoto pri Degas

Ja plurfoye on pregabis Degas, justifikar la pikturi di richa Amerikanino, qua jus sejouris en Paris.

Nulon la damo deziris plu multe kam audar da Degas, quante elua pikturi plezus ad il.

Ma Degas sentis tote nula inklineso pri to ed informigis la damo, ke il regretas e

ke il ne povus regardar elua pikturi, pro ke il esus preske blinda.

Al Amerikanino ica respondo ne suficis. Finale el tamen atingis, avancar a Degas kun elua pikturi. Ica insistemeso displezis ad ilu tantemzure, ke il dicis, polite ma decidinte: "Quale vu savas, me sufras pro maxim stranja okul-maladeso: Me ankore nur dicernas la bona pikturi." (fm)

Hike parolas la prezidanto

Estimata membri dil GIS, estimata lekteri di „Ido-Saluto“!

L’Ido-movimento atingis multo dum l’unesma 100 yari di olua existo, ma tote ne suficante multo. Tale Ido ankore tote ne pleas ula rolo en l’internaciona politiko od en l’ekonomio.

Che l’Europana Uniono la problemo koncerne l’interkomunikado precipue pos olua plularjigo a 27 membri kreskis. Tamen on ibe ankore tote ne esas pronta konsiderar od adminime parpensar solvo dil problemo di maxim facila interkomunikado sub la bazo di internaciona linguo quale Ido. Anke ne esas expektebla, ke l’Europana politikisti uldie volente komencos parpensar relatanta solvo. La habitanti dil EU devus aktive sustenar la ideo adoptar internaciona linguo, qua nek avantajigas nek desavantajigas ula naciono, kom interkomprenilo inter la membri dil EU ed agar por la realigo di ca skopo per omna demokratiala moyeni.

Por ganar la habitanti dil EU por ca skopo unesme l’Idisti ipsa devas pruvar, ke Ido esas vivanta linguo, qua esas oportuna kom duesma linguo por omni e qua tamen ne remplasas o mem diplasas la nacionala lingui.

Me tre deziras ed esperas, ke l’Idisti dum la duesma yarcento dil existo di Ido sencese duos difuzar e vivigar nia komuna linguo ganante nova adheranti, skriptante o tradukante artikli e raporti por nia revui o libri, prizentar Ido per interreta pagini e praktigar nia linguo interkomunikante per korespondo od interparolante per telefonilo od exemple per “Skype” e partoprenante en nia internaciona Ido-renkontri.

Me deziras ad omna membri di GIS ed aboneri agreabla lektado di ca numero di Ido-Saluto!

Frank Kasper

Posto de Nov-Zelando

Recente ni recevis grand-formata kuverto per ordinara posto da sioro Stevenson de Nov-Zelando, qua kontenis tri letri skribita da lua pre-avo. Ca homo esis frua Idisto e skribis la letri ante 1914.

L'unita modifiki esas, ke sioro Stevenson modernizis la Ido kelkete. Okazione la 100esma aniversario di Ido tala dokumenti havas historiala valoro. Cadie ni publikigas du letri. L'unesma skribesis a Rudolf Hiestand en Suisia ye la 30esma di marto 1911.

Kara sioro,

me gratulas vu, pro ke vu esas Idano, quankam me esas preske la sola Idano en Auckland (N.Z.). Komprenible ni esas fore la mondo di multa lingui e pro to ne bezonas Linguo Internaciona same kam vi en Suisia, ube on parolas multa dialekti. On ne ofte audas altre kam Angla en ica urbo, mem la indijeni (Maori) parolas Angla, quankam li parolas sua propra linguo, linguo qua esas parenta a la Malaya linguo, „lingua franca“ en omna parto di Malayala insulario.

Yes, certe me volas, mem deziras korespondar kun Idani omnaloke, ma mea deziro esos, ke me per Ido lernez ed anke instruktez pri omna speci de sociala e religiala temi. Anke me interesas pri geografiala ed altra temi, qui interesas multa personi e la mentala bonstando, qua efektigas la funciono di la muskuli e la cerebro.

Dum longa vivo (me nun evas 73 yari) me multe laboris per manui ed anke per pensado. Me nultempe eniris lernejo pos mea dekesma yaro, ma laboris en la agri apud la anciena urbo Oxford,

Anglia; pose en London me divenis veturisto, e lore dum plura monati me esis maristo sur navo, qua iris a Singapura.

Kande me evis dek-e-non yari e tri monati me advenis a Sarawak (en la nord-westala parto di Borneo) ed ibe me eniris mea propra „lernejo“. La foresto (junglo), ube la arbori, la rakoza monti, la uceli e la indijeni (Malayi e Dyaki) esis mea docanti.

Me eniris ta „lernejo“ en januaro 1857 e lojis en ta lando dek-e-sis yari e fine departis en 1873. Pose me lojis en London, itere kom veturisto dum du yari ed en novembro 1875 departis e venis a Nov-Zelando, ube me lojas til nun.

En Sarawak me supervidis la laboro dil indijeni e Chiniani che ula antimonio-minejo dum kin yari, lore me kolektis ligno por exportacar ad Anglia, Java e China dum sis yari. Pose me retroiris al antimonio-minejo, ma dum la lasta yaro me lojis che la cinabro-minejo ed ibe me sorgis la retorti, per qua ni reduktis la cinabro aden merkurio.

Inter multeso de altra kozi me lernis parolar quar lingui, la Malaya (bone), un dialekto di la Chiniana linguo (la Hakka), la linguo di la Dyaki e la linguo di la Malanai. La lingui di Borneo (komprenible ne la Chiniana) esas parenti di ti di la Filipiniani, di la Hova di Madagaskar, e di la Polineziani, inkluzante la Maori di Nov-Zelando, e komprenible anke ti di Java e Sumatra ed omna insularo.

La indijena Melaneziani di Nov-Guinea e la westala Pacifiko esas aparta raso e la aborijeni di Australia esas anke aparta, multe diferanta fizikale, e lia lingui ne esas parenta ad ula altri. Ma la temo di etnografio e filologio ne esas komplete

explorita, do me nur dicas sole to, quon me savas. Multe vu plezas me, se vu respondos e samtempe montrez a me, quale la dialekti di la Itala, Franca e Germana lingui esas distributa en Suisia. Anke me questionas pri la sociala e fizikala stando di la Suisiani.

Vua devota T.L.S.

Deskripto di Nov-Zelando dum 1911

Kar Sro. Beiche,

Nov-Zelando esas vere bela lando, lando di monti e lagi, ma havas anke vasta planaji e multa belega prati ed agri. Milioni de mutoni e tre multa bovini e kavali existas tra la tota lando. Anke proxim la urbego di Auckland esas domeno, ube on nutras centi di struchi. En la ruo omna yunulo e yunino havas sua kavalo e kande me lojis en la ruo, mea filiini kavalkis a la vilajo, a la posto-kontoro ed a la butiki. Me ipsa kavalkis omnube, pro ke on ne povis marchar tala granda disti, e multa di la voyi ne konvenas por irga veturo.....

Nultempe me richeskis, quankam me laboris ye multa speci di laboro dum longa vivo, ed ofte eventis ke me povis atingar richaji, ma me nultempe audacis aceptar richaji, qui venis sen honesta laboro. Quale vu devas konocar richaji ne ofte venas per honesta laboro.

Nun de du yari me recevas pensiono. Me recevas 26 „Angla poundi“ yare, ma per monatala akonti. Do me ne esas povra en mea evozes e mea filini sorgas me.

Fidele, T.L.S.

(la letro datizesas la 1esma di januaro 1911)

La SmILE-principo di Greenpeace

L'automobil-industrio blokusas

L'automobil-industrio insistas pri sua anciena koncepti malgre la minacanta klimato-katastrofo. Vice preferar noviganta tekniko, ol developas sencese plu granda, plu pezoza e plu glutema vehili. Per oli sempre plu multa gasi klimato-nociva pumpesas aden l'atmosfero. Depos 1990 l'emisado di CO₂ kauzigita da la trafiko automobilal acensis mondvaste ye 27 %. Preske 20 % di la mond-varmiganta karbon-bi-oxido venas ek la tubi dil automobili.

L'automobiliferii plendas pri la tasko konstruktar future veturi plu sparanta benzino kom extreme desfacila postulo.

Quik - 50 % plu multa eficienteso !

Ma ja per existanta tekniko on quik sparas la duimo di la konsumado di benzino e same la duimo di la CO₂-emiso. Kelka yari ante nun Greenpeace ja kreis per la helpo di teknikisti nova reala motor-koncepto. Dum vehadi en urbi ol esas alt-eficienta e malgre to povoza. Por to sorgas principio ek la motoro-sporto: Yen motoro, qua presas kompresita aero e camaniere plu multa oxigeno aden la brulchambreti di la motoro.

Kontraste a to la motoro povas plu mikrigesar e bezonas min multa benzino. Pluse la injeniori anke reduktas la pezo, sen neglijar la sekureso. Rezulto : 50 % min multa konsumado, 50 % min multa CO₂-ekpulso.

Dop la SmILE- principio celas ica

la vorti Angla: Small, Intelligent, Light, Efficient – mikra, prudenta, lejera ed eficienta, lo omna kun sama sekureso, povo e sama kompropreco.

Ma l'automobil-industrio devus realligar to.

Klienti deziras plu bon automobili.

Ula automobilon eficienta e povoza, qua indulgas burso e klimato - omna homi deziras ta, ka ne? Ya l'industrio ignoras la deziri di la klienti ed asertas, iti ne dezirus havar efektiv automobili.

Segun Greenpeace Hamburg (es)

La temo esis paco-kontrato por Europa

Nur unfoye dum sua historio Tilsit divenis l'umbiliko di la mondo – ibe nun on celebras la 200esma aniversario di ta evento: De la 25esma di junio til la 9esma di julio Napoleon renkontris hike kun Caro Alexander I. por negociar pri paco-kontrato por Europa. La Prusiana rejo Friedrich Wilhelm III. esis dum ta renkontro, qua parte eventis sur en la Memel flotacanta pavilion-rafto, prefere nur fenc-gasto.

1806 Prusia militis kontre Napoleon e ye la 14esma di oktobro 1806 mustis suportar exterminanta vinkeso ye Jena ed Auerstedt. Berlin okupesita da la Franci, la rejo-paro fugis aden la maxim dopa angulo dil imperio, ad Est-Prusia. Legendatra divenis la fugado di la de tifo maldeska Prusiana rejino ye glacio e nivo tra la Kurisches Haff, quon esas dokumentizita en sam-tempala graburi. Segun la legendo Luise lore skrachis per sua diamant-ringo ci-

tajo da Goethe an la fenestro-vitro di albergo en Nidden: „Qua nultempe manjis sua pano kun lakrimi, qua ne sidis plorante sur sua lito dum chagrenoza nokti, ta ne konocas vi, vi deala povi.“

Kande ye la 14esma di junio 1807 dum la kombato proxim Friedland Prusia mustis suportar plusa vinkeso, Napoleon triumfis. Ili esis la determinanta arkitekto di la Tilsita Paco, qua ye la 9esma di julio 1807 konkluzesis e qua esis prefere diktajo da Napoleon. Ol kustis a Prusia la duimo di lua teritorio ed exilis ol, adminime kurt-tempe, ek l'unesma rondo di la granda povi Europana.

Legendatra divenis la kunveno an la Memel pro ula renkontro di Rejino Luise kun Napoleon ye la 6esma di julio. Dum ta quar-okuli-konverso lore Luise probis emocigar la Franco. Tamen Napoleon restis ne-cedema, ma dicitis plu tarde, se me esabus sola kun la rejino plu longa de nur un quarima horo, me promisabus ad elu omno.

Da ta rejinon memorigas ponto longa de 416 metri super la Memel. Ol konstruktosis okazione la 100esma aniversario di la Tilsita Paco. Cetere cayare ca evento esis celebrata anke en l'urbo originala, qua nun nomesas Sovietsk.

(gs)

Solve dil enigmato (pag.16)

1. Vladimir
2. Karelia
3. Neva
4. Smolni
5. Romanov

Solve-vorto:

Lenin

Santa Carolina

Min multe kam un yaro ante nun un strado en Berlin-Mitte (distrikto Mezo en Berlin) esas nomizita per Caroline Michaelis. Probable nur poka habitanti savas, qua elu esis.

Caroline Michaelis de Vasconcello naskis ye 15esma marto 1851 en Berlin kom filiino di la prof-o por stenografio d-ro Gustav Michaelis. Kom quaresma de kin gefrati el kreskis en modesta kondicioni. Legendo esas, ke la (en Germania famoza) Jacob Grimm karezabus ridetante elua hari. De 1857 til 1867 el studiis en plu alta skolo por filiini. Hike el ganis la intereso ad intelektala agado, balde esis vekigita lua intereso por la Iberala kondicioni. Pro ke muliera studiado ne permisesis en German universitati, Caroline konsakris autodidakte a studiado di la klasika, Romanala, Slava e Semida lingui e literaturi, por quo el esis helpata da konocata profesori, exemple da prof-o Carl Goldbeck.

Evante 16 yari el redaktis sua unesma studiuo a la „Anciena-Hispana prozodeskripto di la Crescentia-legendo da A. Mussafia“ (Wien, 1867). En la yaro 1868 ol editesis kom komisita verko da F.A. Brockhaus Leipzig a la explikuri pri edituro da Julian Schmidt koncerne la „Cid“ da Johann Gottfried Herder.

El vivace korespondadis kun internacione konocata Romanalisti, exemple G. I. Ascoli, G. Aris, A. Mussafia, H. Schuchardt e F. Diez, la fondisto di la Romanala filologio. Relatante kun la polemiko pri la Faust-tradukuro da A. F. Castilho el kontakteskis la Portugalan erudito en la yaro 1872 e

korespondis i.a. kun Joaquim Antonio de Vasconcello, prizata arto-cienicisto qua divenis elua spoza en la yaro 1876.

Elua esploro-labori parte voy-indikanta, chefe pri la anciena Portugalana linguo e literaturo e dum la 16esma yarcento, sorgis a lu generala prizeso. El docis en la universitato di Coimbra, en qua el anke promociis. Carolina Michaelis de Vasconcello esis importanta mediacanto inter la kulturi Germana e Portugalana. La multa laboruri da lua plumo til elua morto ye 16esma novembro 1925 en Porto ne povas kontesar. La rezumo di la Portugalana kritiki dicas: „Tre prudenta e tre bona“. Ankore cadie en Portugal el esas respektata kom Santa Carolina. Anke un postmarko honorizanta elu editesis .

Segun „Neues Deutschland“

(es)

Joko

Bush, Putin e Merkel esas pro audienco che Deo, qua permisas questionar lu pri la futuro. Unesme Bush questionas: „Kad Amerika pos 200 yari ankore esos la mondala povo numero 1?“ Deo negas, pos quo Bush turnas su e ploras. Kom duesmo Putin questionas: „Ka pos 200 yari en Rusia esos sat multa manjaji ed existos prospero?“ Itere Deo negas, Putin turnas su e ploras. Pose Merkel questionas: „Quale standos en Germania pos 200 yari ?“ Deo turnas su e ploras!

L'unesma komunist-proceso 210 yari ante nun

La audacoza vizioni da François Noël Babeuf

Ili mortis ye la 27esma di mayo 1797 sur l'eshafodo: François Noël Babeuf, evanta 37 yari, ed Augustin Alexandre Darthé, evanta 32 yari. Same kam feroça bestii on transportabis ili e lia kamaradi en fera kaji, specale konstruktita por li, de la revolucionala kratero Paris a la fordistanta urbeto provinçala Vendome por procesar kontre li sentruble. Lia krimino: Li demandis „libereso, egaleso e frateso sen mentio“ e rezistis a tala rejimo, qua koakte impozis a la popolo ita „ocidala legi“, qui permisas ad ula manuedo paraziti spoliar l'amaso de homi segun la semblo legale, ed en-poshigar la frukti di la revoluciono por qui la popolo luktabis ed indijabis la necesaji dum sis yari.

La „Partiso dil Egali“ kreskas ek la famin-vintro 1794/95. La laboranta popolo jemas pro monetala dekadado, sen-laboreso e provizado-krizo. Avan la pan-butiki ja fru-matine kavavanga mulieri presas su pro mi-pfund de pastatra pano. La lego permisas a la laboristo maxime kin Livres kom diala salario. Milit-profiteri e spekuleri deboche disipas kun sua koketini un dejuno po 4500 Livres. Dume la grand-borgeza vinkeri di la Thermidor klozis por la popolo la klubi politikala, des-ligis la societi populala e for-prenis de lu omna posiblesi por komunikar politikale,

konsultar ed influar. Des-esperante en aprilo e mayo 1795 la plebeji sonigas la alarmo-kloshi; sen duktanto, sen projeto, sur kasqueti e maniki per blanka kreto: Pano e la konstituco de 1793! Libereso por la patrioti! Kanoni tacigas la krio di la hungro. En agosto 1795 la rejimo ankragas la sen-yuresigo politikala di la sen-proprietari konforme a la konstitucala yuro: olu nihiligas la generala elekto-yuro, la komuna peticion-yuro ed omna iniciis exterparlamentala, olu interdiktas assemblar su, restriktas la union-, jurnalare parol-libereso: olu kurtigas la demando revolucionala relate *egaleso di la yuri koncerne l'egaleso avan la lego*.

Dum ta obskura finala fazo di la borgezala revoluciono, sen-espera por la popolo, formacas su en la karcero cirkum Babeuf popul-movado di kurajoza demokrati a la „Partiso dil Egali“. Ol kaptas la demando di la famin-sedicii por la konstituco de 1793, qua garantiis a la popolo egala yuri politikala, egala yuro por existir, por instrukteso e por rezisto kontre opresado. Royalista agadi instigas la rejimo en oktobro 1795 apertar la karcer-pordegi a la defendanti di la republiko. En la de lore famoza Klubeyo Panthéon konkordeskas la Babouvisti e Jakobini pri la „Non“ a la „Stato quo“: La republiko, por qua la popolo asaltis la Bastille e faligis la rejoy e la aristokrataro, ne darfes divenar domeno di nov-richa eskrokeri e profiteri di la revoluciono; ol devas divenar la

ta republika di 24 milionoj, kiuj defendis sin sur la kombat-agroj de mialde Europa. Lia komuna celo estas: forigi la koruptitan reĝimon kaj restauri la konstitucion de 1793 por retrodoni al la popolo la 1794 raptitan juron. Per la „Tribunon de Popolo“, per broŝuroj, afiŝoj kaj instruktoj oni provas novigigi la filiojn, raptitan post la faligon de la Jakobinoj, inter la povoj demokratizaci kaj koordini la dispartitan flamifan reziston.

Tamen por la forto en la pensado de la Babouvistoj estas plu fundamentala metamorfozo kam de la Jakobinoj. Oni vidas en olta socio, en kiu permanente la egoistaj intereso de la privat-proprietarieroj kolizoj kun la ĝenerala intereso, la por la forto de singulo necesas komuna profito kompreneble: Libereco por la senposederuloj demandas antaŭ ĉio materiala sendependeco, „Libereco de la rodanta vermo de la sukco pro la morga dio“. Pretendi egaleco politika kaj kultura, egala akceso al edukado, kultivo kaj kulturjuado restas kiam oni sen sociala ŝanĝo egaleco. Ankaŭ fratino ne povas prosperi sen egala sociala vivokondiĉoj, sen egala devoj kaj juro por ĉiuj. Ma tiu pre-supozas komuna dispono-povo pri la nacia riĉaĵo. „La tero apartenas al nulu, la fruktoj al ĉiuj!“ La Babouvistoj konsideras sin pro lia insistado pri materiala garantio de demokratizaci juro kom konsekvenca, kom vera demokratio. Tamen lia intelekto por demokratio postulas tro multe de ica burĝa demokratio. Ulte oni savis, ke tala socio ne estas ebla de hodiaŭa

morgaŭ. Pro tiu defendis la konstitucion de 1793 kom programon minimuman, kom parkonstruotajn „vojojn al la plej bona“.

La movado ne bezonis denunci per faliojn. Post la fino de la faminta-vintro la ne-kontento transpasas sian bolon-punkton. Revolucio kaj milito dum sep jaroj exhaustas la rezistivon de la popolo; la kolkato al la ne-legaleso impedis al la „Partiso de Egalaj“ l'aspiranta kreskado al la larĝejo. Tamen unesma-foje en la historio oni portis la nur teoriatan pleditan homesalan ideon de senklasala socio al la programo politikala de „reala aganta partiso komunisto“ (Marx).

La vinkanto de 1797 iluzionis, ke oni senkapigis kun la paroldukteroj de la „Partiso de Egalaj“ ankaŭ la reziston de la popolo por ĉiam. Babeuf predikas al ili: Ni kombataroj por egaleso estas „membroj de longa katenoj“. Tamen longe kam duras la milito de la riĉoj kontraŭ la povoj, la rezisto bruligas: „ol brulas kaj bruloj estas; kaj oni ankoraŭ flamifos alsupre“, kande la mizero divenas ne-suptebla. Je la antaŭvespero de sia ekzekuto Babeuf skribas al la amiko Lepelletier: „Uldio, kande la persekutado dimintabos kaj bona homoj povos ĵeti kelkajn florojn al la sepulchro: kande oni nove reflektas, ke oni povas helpi la homojn por la forto, ĉu oni intencas, laŭ la travidezo de dokumentoj kaj transdonezo al la partizanoj de egaleso ita fragmentoj, kiuj kontenas ĉion, ĉu oni la koruptoj de hodiaŭa nomas miajn revoj.“

Waltraud Seidel-Höppner

(gs)

L'unesma Sputnik-misiono 50 yari ante nun

Dum la preparado por la Internaciona Geofizikala Yaro ye la 29esma di julio 1955 la US-Amerikana prezidanto Dwight D. Eisenhower proklamis la komiso por un tera satelito. Ja quar dii plu tarde la Sovietuniono reaktis per la anonco di simila programo.

Ye la 4esma di oktobro 1957, do akurate 50 yari ante nun, la Sovietuniono startis l'unesma bulatra satelito (diametro 58 cm, pezo 83,6 kg), qua esis dum 57 dii en l'universo e dum 21 dii iradiis kurtondala signalo. Til la yaro 1961 la Sovietuniono entraprezis ankore non plusa Sputnik-misioni.

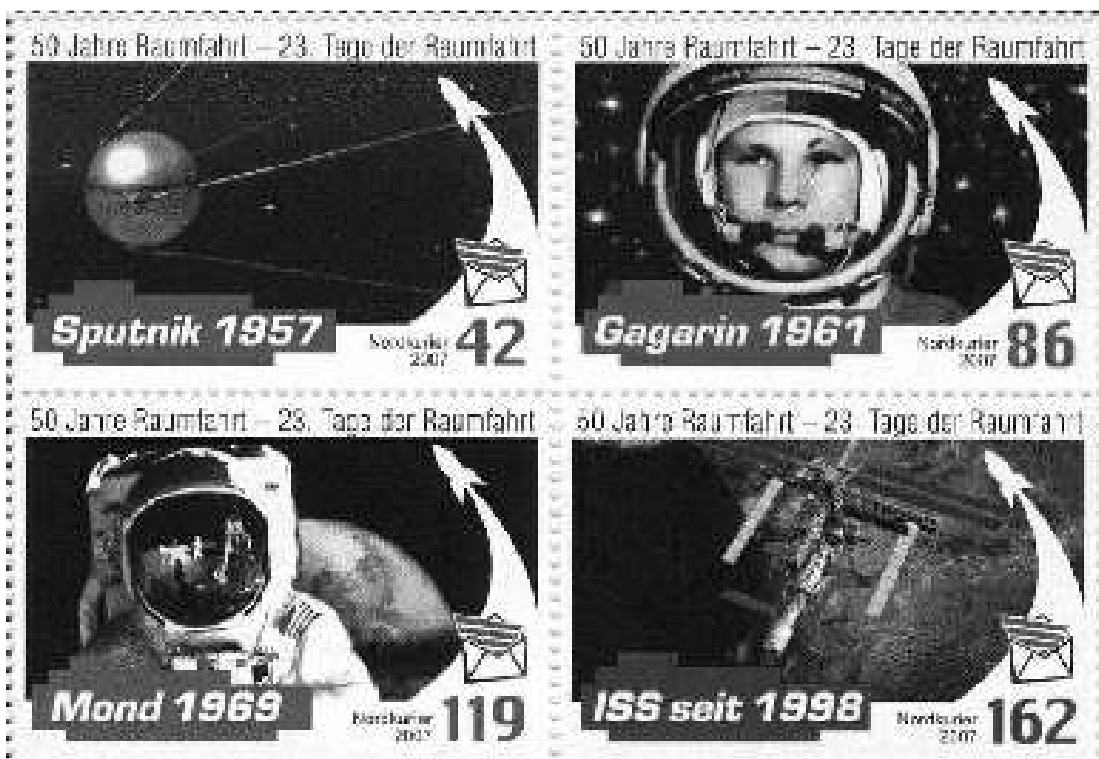
Okazione la 50esma aniversario di la starto di unesma „Sputnik“ editesis postmarki da la privata posterio „Nordkurier“ en norda Germania.

Planeto di la dezirego

35 yari ante nun abordis l'unesma Marso-sondilo

Ja dum la 19esma yarcento kelka konocata sciencisti esis konvinkita, ke sur la Marso existas vivo, od adminime irgatempe existis. La Reda Planeto apartenas pro to a la preferata objekti dil universo-explorado. Quankam aviaco adibe duras sis til dek monati, ja dum oktobro 1960 la Sovietani probis atingar la Marso. Sen suceso: Lia amba spaco-sondili ne mem arivis aden orbito cirkum la Tero.

En julio di 1965 la US-sondilo „Mariner 4“ kreis l'unesma proximala fotografuro de la surfaco di la Marso. Por kompensar ica prestij-falio en 1969 la USSR sendis samtempe du Marso-sondili aden la kosmo. Li amba ne atingis lia skopo. Ma pose Moskva

povis prizentar ula pionir-exekuto koncerne l'inter-planetala explorado: En mayo 1971 startigite, la samforme konstruktita spaco-sondilo „Mars 2“ e „Mars 3“ penetris pos mi-yaro unesma-foye la basa atmosfero di la Reda Planeto. Advere ye la 27esma di novembro 1971 „Mars 2“ strandis, ma ye la 2esma di decembro la sondilo „Mars 3“ abordis relative mole sur la surfaco e pos kurta tempo trans-sendis l'unesma donaji adsur la Tero. Pro quo la radio-kontakto pos nur 20 sekundi cesis, nulu savas certe til hodie. Plura experti konjektas, ke forta sablotempesto domajis la sentiva instrumento. Ma altri kredas, ke la antee separita parafalo falis adsur la sondilo. L'orbitili di „Mars 2“ e „Mars 3“, qui cirkumis la planeto, dume ok monati funcionis pluse. Tatempe Sovietan esploristi povis pruvar, ke l'atmosfero di la Marso konsistas ye 95 po cent ek karbo-bioxo e kontenas traci de hidrogeno ed oxigeno. Kurajigite da ta suceso 1973 Moskva startigis quar sucedanta Marso-sondili, qui atingis lia misiono nur male. Nur „Mars 5“ transmis cirkume 60 imaji de la planet-surfaco a la Tero. Lore la sondilo muteskis pro defekto en la instaluro. Inter 1960 e 2006 on startigis ensemble 37 Marso-sondili. Le maxim multa de li venis de la Sovietunio o Rusia ed Usa. Europa e Japonia partoprenis per ensemble du aviacili. Ma malgre omna esforcis on ne povis trovar l'unika kozo: Vivo. Tamen la Marso kom skopo di kosmala vojaji pluse esas importanta, anke en Rusia. Hike dum oktobro 2009 la sondilo „Phobos-Grunt“ devos aviacar ad un di la ambaluni di la planeto por rekoliar a sulo-specimeni e transportar oli a la Tero.

(gs)

Berlinana Idisti vizitis Warszawa

Por reale exercar konversar en Ido delonge ni projetis renkontro kun samideani, qui ne parolas la Germana linguo e ni ne le lia. Ube lojas Ido-parolanti e maxim posible ne-fore? Do ni decidis voyajar per treno ad-este, direte a Warszawa. Nia esquado esis plugrandigita da la gespozi Neussner e dal Estoniana Idisto Anvarzhon Zhurajev. Ni omna salutesis ye la chefa staciono en Warszawa da konocata Idisti: Katarzyna Tempczyk, Jerzy Gralak, Wanda e Vlado Yakovenko. Anke familiani salutis ni. Esis tre kordiala acepto.

Ni transportesis a „nia“ hotelo per autobuso, quan ni anke povis uzar dum la plusa 2 jorni en la tota urbego. Duktita da nia afabla samideani ni vizitis la komplete restaurita quartero historiala kun olua aparta atmosfero, strado-muzikisti ed -artisti. La vetero esis belega. Omnaloke la historio esis prezenta.

La monumento di la revolto di Warszawa memorigis da ni, ke la urbala centro esis tote destruktita da la Germana fashisti. Tre multa homi, mem mulieri ed infanti, ocidesis. Ye la „Ghetto“-monumento, che qua la lora kancelero W. Brandt genupozabis, anke ni honorizis emocoze la viktimi di Judala popolo. Impresiva esas la monumento dedikita a la deportinti dum la Stalinisma epoko. Ma anke on povas trovar monumento pri la militofrateso Polona-Rusa.

Maxim interesiva esis nia viziti che la Zamenhof-memoreyi. En la „Ulica Zamenhofa“, en qua olim stacis la lojodomo di la kreinto dil Esperanto, ni

honorizis respektoze ta persono, qua 1894 per sua emendo-propozi pri l'Esperanto quaze divenis la pre-patro dil Ido. Dum la centesma yaro di Ido ni volente memoras ca eminenta linguisto. Ni anke trovis lua tombo e ta di lua parenti en la Judala tombeyo.

En Warszawa trovesas multa belega parki famoza. En la parko "Lazienki" somere on povas askoltar koncerti di pianisti apud la skulturo konsakrita a la magna kompozisto Chopin.

Kompreneble esis sat multa tempo por propra deskovradi, exemple la citadelo, historiala tramvojo, la kolono di Sigismund, „Salsa“-danceyo, la restorerio „Babushka“ od ortodoxa kirko. Warszawa ofras ulo ad omnu.

Evidente, inter la biri „Zywiec“ esas tre bona produkturo, qua faciligas la Ido-parolado. Ube ni konversos future per Ido? Ka forsan nia nexta voyajo duktos ni ad Estonia? La invito da Johnny (Anvarzhon Zhurajev) esas lurinda.

Ni rezumas: Kordiala acepto ye l'unesma jorno e emociganta adio kun multa embracuri laste. L'amikesal atmosfero, la turismale interesiva programo e multa konversadi, omna to restos ne-obliviebla. Multa danko a vi, kara Katarzyna, kara Jerzy e kara Vla-

Joko

Kancelero Schröder esas vizitanta kun sua Doris che prezidanto Bush en Usa. Pose Bush prizentabis sua spozino Laura, il indikas a la spozino di la kancelero e questionas lu: „And this is your First Lady?“

„No,“ dicas Schröder, „it is my fourth!“

Du per un stroko

La nombro di infektiva morbi transmisita da zeki grandeskas

La chanjo klimatala favoras la propagado di zeki. Pro to konjekteble anke augmentas la risiko por morbi, quin ta animalí transmisas.

Inter la zeko-exploristi ula deskovro facis impresio: Unesmafoye ili perceptis en la cirkumajo di Berlin, ke lia explor-objekti, qui altre de autuno til printempo hibernas, esis aktiva ankore dum novembro, decembro e januaro – indico por to, ke la chanjo klimatala favoras lia propagado e la transmisado di du morbi.

Advere tala augmento ne pruvesas por la bakteriale efektigita borelioza, de qua interne di Germania omnayare cirkum 60 000 homi maladeskas. Tamen oficale certa esas la augmento por la registro-obligala frusomero-meningoencefalito (FSME), ula virusala morbo. Dum la yaro 2004 la Robert-Koch-Instituto (RKI) registrigis 274 ESME-kazi, 2006 esis ja 541 kazi di maladeso.

„La faktori por la augmento esas multastrata“, dicas profesoro Jochen Süß de la Friedrich-Löffler-Instituto Jena. Sempre plu multa homi repozigas su en la naturo. Anke la plu varma klimato ludas rolo. Tale dum kalma vintri transvivis ne nur plu multa zeki, ma anke plu multa mikra roderi, qui infekteskas pos zek-piko per morbo-jermi.

En Germania segun regiono inter kin e 35 po cent di la zeki esas kontaminata.

Ma pro ke la bakterii vivas en la stomako ed intestino di la zeki, la homo ne direte infektas su pos zek-piko, ma erste plu tarde. „La risiko di infektado kreskas definite pos 24 hori“, dicas l'infektologo profesoro Helmut Eiffert del universitato Göttingen. Maxim tipala simptomo di borelioza-infekto esas cirkloforma

makulo cirkum la pik-loko, la tale-dicita migranta redeso. Ol povas aparar dii e semani pos la piko, ma tote mankas ye cirkum un triimo dil infektiti. Unesma simptomi ofte aparas pos semani, monati o yari. Ye singla malado la simptomi povas formacar altre, exemple kom gripo-simptomi od artikolo-dolori.

Se la borelioz-jermi esas fixigita en la cerebro, la sequanta nevro-boreliozo povas efektigar inflameso di la mening-o e la cerebrala kortiko. Precize pro ke la simptomi povas similesar multa morbi, la mediki havas problemi koncerne la diagnozo. Anke la pruvi di la sango ne povas verifikar certe la morbo. Negativa konstato laboratoriala ne esas certa ekluzo-kriterio por boreliozo, inverse prezenta anti-korpi povas venar anke de ula plu frua infekto. Segun Eiffert preske dek po cent di la civitani federala portas anti-korpi kontre la bakterii en sua sango. Se la morbo esas diagnozita frue, antibiotiki ri-sanigas ol certe.

Dum ke la boreliozo aparas en tota Germania, la FSME difuzesas nur en sudala Germania. Riskoza teritorii esas parti de Baden-Wurtemberg e Bavaria, anke teritorii en Hesja, Turingia e Rheinland-Pfalz. Segun Süss en ta

teritorii admaxime kin po cent di la zeki esas kontaminata per la viruso. Pro ke la virusi prefere sidas en la salivala glandi dil animali, li trans-iras – kontraste a la borelii - ja kurte pos la piko a la hosto. Ye 70 po cent di la homi FSME-infekto eventas sen simptomi. Ye la restanta 30 po cent di la homi pos un til du semani la virusi cirkulante en la sango efektigas gripatra simptomi, qui quik des- aparas. Preske sempre kun to l'infekto esas parfinita. Nur ye un triimo di ca personi la virusi atingas la centrala nervo-sistemo. Ye cirkum un semano pos la febleskeso dil unesma fazo sequas duesma shovo kun alta febro, nauzeo e vomado, en grava kazi mem kun konciala konfuzeso e paralizala simptomi. Cirkum un po cent di ca infekti finas mortigive. La risiko por grava morbo-rezulto kreskas segun la evo. Vacinizo protektas certe kontre la morbo. La RKI konsilas to a dan-gerigita lokaceri e vizitanti di riskoza teritorii. Erste la duesma vacinizo garantias protekto, quan generale donesas tri til quar semani pos l'unesma. La triesma dozo sequas un yaro plu tarde, ed ol plu-longigas la protekto segun evo a tri til kin yari.

Artiklo da Walter Willems,
ek „Neues Deutschland“

(gs)

Dum exkursi en la naturo esas prudenta metar klara vestaro por povar dicernar plu bone la vampiro. Pos exkursi la promenanti devas kontrolar su reciproke e quik eskartar eventuale trovita zeki, Se la zeki ja fixigis su sugante, konvenas de-prenar la vampiri per pinta pinceto kontigua al pelo.

Por nia komencanti / Für unsere Anfänger

Lektion 4

INTERROGATIV- UND RELATIVPRONOMEN

Qua (Singular) – wer, welcher,
welche (Person); **quo** – was (Sache);

qui (Plural) – wer, die, welche:

Qua esas ibe? – Wer ist dort?

La viro, qua parolis – der Mann, der
sprach

Quo eventis? – Was geschah (ist
geschehen)?

Qui parolis? – Wer sprach (Plural)?

La viri, qui parolis – die Männer,
die sprachen

La acidenti, qui eventis – die
Unfälle, die passierten

Qua wird auch adjektivisch
gebraucht:

Qua viro parolis? – Welcher Mann
sprach (hat gesprochen)?

Pronomen im Akkusativ

Qua, quo, qui erhalten als Objekt des
Verbs, wenn sie vor dem Subjekt
stehen, als Endung das Akkusativ **-n**:

La viro, quan tu vidis – der Mann,
den du sahst (gesehen hast).

Quin tu vidas? – wen (Plural) siehst
du?

Quon il dicis? – was sagte er (hat er
gesagt)?

Me ne audis, quon il dicis. – ich
hörte nicht, was er sagte.

SPEZIELLE PLURALBILDUNGEN

Adjektive und Pronomen sind
unveränderlich. Aber wenn sie ohne

Substantiv gebraucht werden, werden
sie selbst Substantive und stehen
erforderlichenfalls im Plural:

Blanka hundi e nigra kavali – weiße
Hunde und schwarze Pferde

La blanki e la nigri – die Weißen und
die Schwarzen

Il manjis sua pomi, el manjis sui. –
Er aß seine Äpfel, sie aß ihre.

DERIVATION (ABLEITUNG)

Erhält ein Adjektiv an Stelle des **-a**
ein **-o**, entsteht ein Substantiv mit dem
gleichen Sinn:

Bona – gut; **bono** – ein Guter, ein
guter Mann.

Acesora – Zubehör- ; **acesoro** –
Zubehörteil.

Oder umgekehrt:

Oro – Gold; **ora** – golden, aus Gold.

AFFIXE

-al bildet Adjektive mit der Bedeutung
„zugehörig“ oder „mit Bezug auf“:

universala – universell; **racionala** –
rational.

-oz bedeutet „voll von“, „enthaltend“,
„reich an“:

Poroza – porös; **sabloza** – sandig.

Kurajoza – couragiert; **famoza** –
berühmt, sagenhaft.

-em bedeutet „geneigt zu“:

Babilema – geschwätzig; **ociema** –
faul; **laborema** – arbeitsam.

-ik bedeutet „krank an“, „leidend an“:

ftiziko – Schwindsüchtiger; **artritiko**

– Arthritiker, **alkoholiko** –

Alkoholkranker.

-atr bedeutet „ähnlich wie“, -ig „-lich“:
sponjatra – schwammig; **haratra** – haarig, haarähnlich; **verdatra** – grünlich.
-e bedeutet „die Farbe von etwas haben“:
violea – veilchenfarben, violett;
musea – mausgrau; **rozea** – rosa.

KONVERSATION

Gib mir eine Gabel! – Donez a me forketo!
 Ich habe keinen Löffel. – Me ne havas kuliero,
 Dieses Messer ist nicht scharf. – Ta kultelo ne esas akuta.
 Reich mir das Salz (herüber)! – Pasigez a me la salo!
 Würden Sie bitte das Brot herüberreichen? – Kad vu voluntus pasigar la pano?
 Bringen Sie mir eine Flasche dunkles Bier! – Ad-portez a me botelo de nigra biro!
 Wünschen Sie ein Glas helles Bier? – Kad vu deziras glaso de flava biro?
 Ich trinke nur Wasser. – Me drinkas nur aquo.
 Sind Sie Antialkoholiker? – Ka vu esas anti-alkoholisto?
 Möchten Sie Salat? – Kad vu deziras salado?
 Hier ist schöner Kopfsalat. – Yen bela latugo.
 Nehmen Sie Öl und Essig? – Kad vu prenas oleo e vinagro?
 Hier sind Pfeffer und Salz. – Yen la pipro e salo.

Mea hem-lando

La Grand-Dukio di Luxemburgia esas mikra lando en West-Europa situata inter Belgia, Francia e Germania. Olua populeso esas poke min alta kam duima miliono. 39% di la populeso esas exter-landani. La areo di la lando esas 2 586 km² e Luxemburgia esas do la maxim mikra lando di la Uniono Europana ecepte Malta. Luxemburgia esas parlamentala demokratio kun konstitucionala monarkio, regnata da Grand-Duko. La lando esas fondo-membro di la Europana Uniono, di la NATO, di la Unionita Nacioni e dil Benelux. La chef-urbo Luxemburg esas la maxim granda urbo di la lando (83 000 habitanti) e la sejo di plura institucuri di la Europana Uniono: la korto di yusteso, la sekretariato di la Europana Parlamento, la korto dil konti e la Europana Banko di Investuri. La linguala situaciono di la lando esas tre partikulara, nam la lando kombinas kulturala aspekti di la Romanala e Germanala Europa. La Franca e la Germana lingui esas oficala en la lando, same kam la nacionala linguo: la Luxemburgiana. Olca linguo esas Germanala linguo kun influo Romanala. La nomo di la lando venas de la kasteleto Lucilinburhuc ek qua la urbo developis.

Steve Walesch

